

1894 İSTANBUL DEPREMİ VE İNSANİ YARDIM ÇALIŞMALARI

Onur DODANLI
AFAD Uzmanı

Afetler beklenmeyen durumlarda ve öngörülemez zamanlarda meydana gelmektedir. Afetler çoğu zaman ağır, sosyal ve ekonomik zararlara yol açabilmekte ve ülkelerin ekonomik büyüme ve kalkınma hamlelerini sekteye uğratabilmektedir. Deprem, sel, yangın ve heyelan gibi afetlerin ekonomik ve sosyal açıdan ülkemize verdiği zararı gösteren pek çok örnek mevcuttur. Tarihe bakıldığında bu örneklerin başında 1894 İstanbul Depremi gelmektedir.

Türk milleti insani yardımlar ve dayanışma konusunda tarihinden ve kültüründen kaynaklanan güçlü bir geleneğe sahiptir. Yoksula ve ihtiyaç sahibine yardım etmek Osmanlı İmparatorluğu'nda bir gelenek haline gelmiş ve geçmişte yaşanan afet tecrübeleri bugün bizlere modern afet yönetimi ve insani yardım sistemine yönelik önemli katkılarda bulunmuştur.

1894 İstanbul Depreminin olduğu dönemde Osmanlı İmparatorluğu'nun başında Sultan II. Abdülhamid bulunmaktaydı. II. Abdülhamid döneminde Avrupa'da sosyal politikaların devlet eliyle uygulanması gerektiği anlayışının gelişmesiyle birlikte Osmanlı Devleti'nin kendi

sosyal dinamikleri ile birlikte mevcut anlayışı geliştirerek geleneksel ve modern uygulamaların bir araya getirilmeye çalışıldığı birtakım çalışmalar gerçekleştirilmiştir (Akyol, 2013: 44). Bu çalışmalardan bir tanesi de afetlerden sonra yapılan insani yardım faaliyetleridir.

10 TEMMUZ 1894 İSTANBUL DEPREMİ

Deprem kuşağında yer alan İstanbul şehri, kuruluşundan günümüze kadar onlarca büyük ve küçük çaplı depremlere maruz kalmıştır. Günümüze kadar hemen hemen her yüzyılda en az bir kez şiddetli sar-

sıntı oluşan İstanbul'da 19. yüzyılın son büyük depremi 10 Temmuz 1894 (6 Muharrem 1312) tarihinde yaşanmıştır. Kayıtlarda "Dersaadet Depremi" olarak da ifade edilen bu deprem, Rumi takvime göre 28 Haziran 1310 gününe denk geldiği için "1310 Zلزeleri" olarak da anılmıştır (Özkılıç, 2011:1).

10 Temmuz 1894 tarihinde öğle vaktinde İstanbul halkını yakalayan deprem sırasında insanlar kaçışmaya başlamış, bazı insanlar panikle pencereden atlayarak yaralanmış, bazıları da şaşkınlıktan yıkılmaya yüz tutan binalar ile dar sokakların arasında dona kalmıştır. Deprem sırasında Kapalıçarşı'da olan vatan-

Resim 1. 1894 İstanbul Depreminde Hasar Gören Bir Yapı

10 Temmuz 1894 tarihinde “Büyük Hareket-i Arz” olarak isimlendirilen depremin şiddeti, büyüklüğü ve etkilediği alan net olarak bilinmemekle beraber deprem büyüklüğünün 7 civarında olduğu tahmin edilmektedir.

daşların bir kısmı güvenli olacağını düşünerek kubbe altına gitmiş ancak kubbenin deprem sonrası çökmesi nedeniyle çok kişi hayatını kaybetmiştir. Şiddetli sarsıntılar sonucunda bazı arabalar devrilmiştir. Deprem sırasında sefer halinde olan vapurlar, görgü şahitlerinin ifadelerine göre, büyük bir dalgaya çarpmış gibi şiddetle sarsılmışlardır. Deprem nedeniyle, okul gibi kalabalık ortamlarda ve Yıldız Sarayı’nda izdiham oluşmuştur. “Allah Allah!” nidalarıyla koşan çalışanlar, şiddetli sarsıntıların devam etmesi

nedeniyle binalardan çıkamamışlardır. Mabeyn (Saray özel kalemi) katiplerinden Ahmed Reşit Bey’in ifadesine göre, dönemin padişahı Sultan II. Abdülhamid deprem anında bulunduğu zemin kattaki odanın penceresinden bahçeye atlamıştır (Pamukciyan, 2002: 72,73).

10 Temmuz 1894 (6 Muharrem 1312) tarihinde “Büyük Hareket-i Arz” olarak isimlendirilen depremin şiddeti, büyüklüğü ve etkilediği alan net olarak bilinmemekle beraber deprem büyüklüğünün 7 civarında olduğu tahmin edilmektedir (Gündoğdu, 2002: 75).

Depremden sonra sarsıntıdan etkilenen bütün işyerleri kapanmıştır. Bunun yanı sıra bazı işyerleri de çalışanlarının ailesine destek için çalışmalarına ara vermiştir. Depremden sonra Yıldız Sarayı’nda bulunan hiç kimsenin ayrılmasına izin verilmemiş ancak sonrasında nöbetçilerin dışındaki çalışanların evlerine gitmelerine izin verilmiştir. Yetkililer izdihamı gidermek amacıyla ek vapur seferleri koymuşlardır. Yolcu ve yük taşımacılığı yapan Şirket-i Hayriye vapurları depremden ötürü vatandaşları tarife dışı ve ücretsiz olarak Boğaziçi köylerine taşımıştır. (Özkılıç, 2011:11-14).

Sultan II. Abdülhamid tarafından depremin araştırılması için Mabeyn-i Hümayun tercümanlarından Louis Sabuncu görevlendirilmiştir. Depreme ilişkin birtakım araştırmalar yapmış ve çalışmasını 15 sayfalık bir rapor olarak Padişaha sunmuştur. Depreme yönelik ihtisas sahibi olmayan bir kişiye ilk etapta böyle bir rapor hazırlanmasının nedeninin yeni ve daha büyük bir depremin meydana geleceği şeklinde ortaya çıkan spekülasyonların yok edilmesi ve panik havasının dağıtılması olduğu düşünülmektedir.

DİMİTRİOS EGİNİTİS’İN DEPREM RAPORU

1894 Depremini bilimsel açıdan tetkik etmesi için Tabii Bilimler ve Astronomi Profesörü ve Atina Rasathanesi Müdürü olarak görev yapan Dimitrios Eginitis, Padişah II. Abdülhamid tarafından İstanbul’a davet edilmiştir. Eginitis, ekibiyle birlikte çalışmalara zarar gören yerleri ziyaret ederek başlamıştır. İncelemeler sonucunda Fransızca bir rapor yazmıştır. 15 Ağustos 1894 tarihinde Padişaha sunulan raporda “Deprem 10 Temmuz 1894 tarihinde öğleden sonra saat 12:24 sıralarında üç kez art arda şiddetli bir şekilde olmuştur. Arka arkaya bu üç sarsıntı toplam 17-18 saniye sürmüştür” şeklinde ifadeye yer verilmiştir. İncelemeyi gerçekleştiren Atina Rasathanesi Sorumlusu Eginitis ve ekip arkadaşları, valilerden gelen telgraflar ve farklı kaynaklardan aldıkları diğer bilgilere dayanarak depremin şiddetine ve süresine yönelik açık bir fikir edinmişlerdir. Rapora bakıldığında deprem Çorlu, Tekfur dağı, Mudanya, Akhisar, Üsküdar, Ortaköy, Terkos, Bandırma, Bilecik, Yanya, Bükreş, Girit, Yunanistan, Konya ve Anadolu’nun büyük kısmı, çok hafif olarak Avrupa, Asya ve Afrika’nın bir kısmında hissedilmiştir. İngiltere’de, Birming-

Resim 2. 1894 İstanbul Depreminin Etki Alanı

ham, Rusya'da Pavlus ve Fransa'da Paris'te bulunan deprem aletlerinde çok az hissedilmiştir (Sezer, 1996: 172,173).

Depremden sonra Tsunami de meydana gelmiştir. Eginitis'e göre deniz bazı yerlerde 50 metre çekilmiş sonra eski haline dönmüştür. Büyükçekmece'den Kartal'a kadar olan bölgede 6 metreden düşük bir Tsunami olduğu belirtilmektedir (İBB Deprem ve Zemin İnceleme Müdürlüğü, 2018, Öztin ve Bayülke, 1990: 155).

DEPREM SONUCU HAYATINI KAYBEDEN, YARALANAN KİŞİ VE HASARLI BİNA SAYILARI

İstanbul'un bütün ilçeleri depremden etkilenmiş, Heybeliada'daki Ruhban Okulu, Balat'taki Yahudi Okulu, Kapalı Çarşı, Yeşilköy, Ambarlı, Kınalıada, Suriçi, Edirnekapı, Zindankapı, Fatih, Haseki, Silivrikapı, Büyükkada'daki pek çok ev, cami ve kilise harabeye dönmüş, Esenköy'de çamurlu arazi üzerine

yapılan evler tamamen yıkılmıştır. Sirkeci İstasyonu büyük hasar görmüş, Beyoğlu Rıhtımı, Maltepe'deki İstasyon, Cami ve Rum Kilisesi kullanılamaz hale gelmiştir. Ahşaptan yapılan binaların hasar görmesine rağmen yıkılmadığı tespit edilmiştir. (Genç ve Mazak, 2000: 57,58).

Resmi rakamlara göre 1894 İstanbul'da deprem nedeniyle 474 kişi hayatını kaybetmiş, 482 kişi yaralanmış, 1087 ev ve 299 dükkân kullanılamaz hale gelmiştir (Öztin, 1994: 9). Deprem sonrasında İstanbul'da çok büyük hasar meydana gelmiştir. Depremde büyük ve küçük çaplı zarar görmeyen bina yok denecek kadar azdır. Yapılan incelemeler sonucu ahşap binaların ve iyi yapılan tuğladan ve demir ile bağlanan binaların depreme dayandıkları tespit edilmiştir. Zeminin sağlam olması, yapı malzemelerinin ve inşaatın kaliteli olması vb. hususlara geçmiş dönemde de yer verilmiştir (Sezer, 1996: 173).

Resim 3. 1894 Depremi Sonrası Çilingirler Sokağı

Komisyunun en temel görevi bilet (kupon) karşılığında yurt içinden ve yurt dışından yardım toplamak ve bu yardımları muhtaç insanlara dağıtmak olmuştur.

DEPREM KOMİSYONUNUN KURULMASI VE GÖREVLERİ

1894 İstanbul Depreminin verdiği zararları gidermek ve yaraları sarmak amacıyla Sultan II. Abdülhamid'in başkanlığında 10 Temmuz 1894 (6 Muharrem 1312) Şehremaneti (Belediye) bünyesinde İane-i Musabin Komisyon-ı Alisi (Yardım Komisyonu) kurulmuştur. Komisyonun Başkanı Padişah, İkinci Başkan ise Şehremi-ni (Belediye Başkanı) olmuştur. Ayrıca Şura-yı Devlet, Maliye, Adliye, Şehremaneti, Osmanlı Bankası gibi kurumlardan ve Rum, Ermeni, Musevi, Katolik cemaatlerinden cemaatlerinin birer temsilcisi de komisyon üyesi olmuşlardır (İslam Ansiklopedisi, 19.cilt). Yardım komisyonu oluşturulurken farklı din ve milletten olan Osmanlı vatandaşlarına yardımların daha adil ulaşabilmesi ve dış basında Devlet hakkında yapılan kötü propagandalarla mücadele edilebilmesi için Osmanlı tebaası olan her millet ve dinden komisyon üyesi seçilmiştir.

Komisyunun en temel görevi bilet (kupon) karşılığında yurt içinden ve yurt dışından yardım toplamak ve bu yardımları muhtaç insanlara dağıtmak olmuştur (İslam Ansiklopedisi, 19.cilt).

20 Temmuz 1894 tarihinde Sultan II. Abdülhamid tarafından İane-i Musa-

İane-i Musabin Komisyonunun organizasyonu ile yapılan yardım kampanyasına Osmanlı memleketlerinin her tarafından yoğun bir katılım gerçekleşmiştir.

bin Komisyonu Nizamnamesinin (Tüzüğünün) oluşturulması için ferman verilmiştir. Bu nizamnameye göre komisyon tarafından lüzum görüldükçe gereği kadar daha bastırılmak suretiyle, komisyonca ilk etapta on bin liralık bilet bastırılmıştır. Bastırılan biletler yalnız Osmanlı memleketleri içinden gelecek yardımlar karşılığında verilecektir. Ayrıca yabancı memleketlerden gelecek yardıma karşılık komisyon tarafından makbuz verilmesine de karar verilmiştir. Sultan II. Abdülhamid'e sunulan nizamnamede komisyonun çalışma şekli madde madde tespit edilmiştir. Nizamnameye göre; yardımların şehremaneti veznesine girdisi yapılacak, burada biriken meblağ beş yüz liraya ulaştıkça bankaya yatırılacaktı. Komisyonca her perşembe gelir gider cetvelleri düzenlenerek sonuç padişaha bildirilecek, bu arada yardım yapanların adları ve verdikleri miktar gazetelerle halka duyurulacaktı. Harcamalar padişahın onayından sonra yapılacak, en muhtaç olanlara öncelik tanınacak, fakat yardım öncesinde muhtemel suistimali önlemek için bu kişiler bağlı oldukları belediye dairesince sıkı bir teftişten geçirilecekti.

Haftanın belirli bir günü toplanan İane-i Musabin Komisyonunun başkanlığını, Padişahın müsait olmadığı zamanlarda vekaleten Sadrazam yürütmüştür (Özkılıç, 2011:117). Komisyonun her toplantısı padişah başkanlığında olması ve Padişahın

katılmadığı durumlarda ise alınan kararları Padişah'ın yakından takip etmesi durumunun ciddiyetini ve önemini bizlere yansıtmaktadır.

DEPREME YÖNELİK YAPILAN YARDIMLAR

Komisyonca ilk yardımı Sultan II. Abdülhamid kendi için 1000 lira ve şehzadeler için 500 lira vererek, toplam 1500 lira yardım yapmıştır. Padişahın yardımları ileriki zamanlarda da devam etmiş, ihtiyaç sahiplerinin zaman geçtikçe artması nedeniyle Sultan II. Abdülhamid 5000 lira daha yardımda bulunmuştur. Yardımda bulunanların isimleri gazeteler aracılığıyla ilan edildiğinden iş yardım seferberliğine dönüşmüş, devlet görevlileri arasında adeta "iane verme yarışı" başlamıştır (Alkan, 1999: 11, Karakışla, 1999: 29).

İane-i Musabin Komisyonunun organizasyonu ile yapılan yardım kampanyasına Osmanlı memleketlerinin her tarafından yoğun bir katılım gerçekleşmiştir. Kısa bir süre zarfında ülke içinden ve dışından deprem mağdurları için yüksek paralar toplanmış, komisyona gelen yardımlar gelir gelmez ihtiyaç sahiplerine dağıtılmıştır. Bu komisyon bir taraftan yardım toplama çalışmalarına devam ederken diğer yandan elde edilen yardımlar yapılan incelemeler sonucunda birinci derecede muhtaçlardan başlanarak dağıtılmıştır. Depremden sonra bir sene boyunca aralıksız süren dağıtım faaliyetleri sırasında çok tiz davranılmış ve herhangi bir suistimal yaşanmamıştır (Ürekli, 2000: 84-90).

Ülkenin dört bir yanından şehirlerin mülki idari amirlerinin başkanlığında kurulan iane komisyonlarına yardımlar yapılmış, bu toplanan yardımlar İstanbul'a ulaştırılmış ve yurt içinde çok iyi teşkilatlanmaya gidilmiştir. Ayrıca yurtdışından Payitahta gelen yoğun yardım talepleri doğ-

rultusunda Sultan II. Abdülhamid'in talimatıyla uluslararası yardımlara da izin verilmiştir. Ancak Sultan II. Abdülhamid, elçilik ve konsolosluklarda yardım defterlerinin açılmasına hiçbir zaman izin vermemiştir.

Avrupa hükümdarları arasında ilk bağışçı Sırp kralı Alexander olmuştur. Depremden üç gün sonra 5.000 franklık bağış ile dikkat çeken Sırp kralından sonra, Alman İmparatoru II. Wilhelm 5.000 mark, Avusturya imparatoru Franz Joseph 6.000 frank ve Karadağ Prensi 1.100 florin bağış yapmıştır. Bunun yanı sıra Alman ve Avusturya İmparatorları depremde yıkılan bazı kurumlara yardımda bulunarak misyonlarını temsil etmişlerdir. II. Abdülhamid, memnuniyetini İstanbul'daki büyükelçileri aracılığıyla bağış hükümdarlarına iletmiştir. Yabancı devlet adamları, Osmanlı Devleti'nin Dışişleri Bakanlığı'nda çalışan bazı diplomatlar, Rio de Janeiro'da yaşayan Müslümanlar, Mısır Hidivi Abbas Hilmi Paşa, ailesi ve Mısırlı vilayet liderleri, Şehremini Rıdvan Paşa ve Değişmiş ailesi, eski sadrazamlar, devlet görevlileri ve vatandaşlar değişik oranda yardım yapmışlardır. İstanbul'da, bu çalışmalar sürerken; Anvers, Belgrad, Berlin, Brüksel, Dresden, Hamburg, Londra ve Paris gibi Avrupa'nın önemli şehirlerinde de yardım komisyonları kurulmuştur (Özkılıç, 2011:119-121).

Bu çalışmalar sonucunda dış yardımlar artmaya devam etmiştir. En çok yardım Amerika ve Fransa'dan gelmiştir. Öte yandan 1894 Depremi, afetler nedeniyle devletlerarası yardım ve dayanışmanın ve toplumlar arası yakınlaşmanın bir göstergesi olmuştur. Öyle ki, Osmanlı Devleti aleyhine propaganda yapılmaya devam edildiği halde İstanbul Depremi mağdurlarına yapılan yardımlar azalmamış aksine çoğalmıştır. Yardım Komitesine Fransa'dan yaklaşık 34.900

Depremi ilk anından itibaren yemek ve geçici barınma işlerini Şehremaneti (Belediye) karşılamıştır.

dolar ve Amerika'dan 9.600 dolar sağlanmıştı (Ürekli, 2007: 24-30).

1894 İstanbul depremine ilişkin Amerika'daki yardım faaliyetlerinin organize edilmesinde Osmanlı Devleti'nin Washington Büyükelçisi Alexander Mavroyeni'nin çalışmaları etkili olmuştur. Osmanlı büyükelçisi bir yandan Amerika'nın çeşitli eyaletlerinde bulunan şehbenderler (dış temsilcilikler) ile irtibatını kuvvetlendirirken, diğer yandan New York Belediye Başkanı Hewitt

ile temasa geçmiştir. Nitekim Amerika'da açılan yardım defterleri 6 ay sürmüş ve bu süre zarfında İstanbul depremi ile ilgili haberler ve ilanlar basında yer almıştır. Gazeteci Louis Klopsch, yardım organizasyonunu üstlendiğinde on bin franka (2000 dolar) ulaşan yardım miktarını yeterli görmemiş ve bunun artırılmasını için gazete abonelerinden beş bin kişiye çağrıda bulunarak Osmanlı hükümetinin daha önceden Amerika'da meydana gelen afet sonrasında Osmanlı Devleti'nin yardım ettiğini ve bu yardımlara karşılık vermek gerektiği belirterek bağış yapmalarını talep etmiştir. Bu çalışmalar sonucunda yaklaşık 9600 dolar yardım toplanmıştır (Ürekli, 2007: 24,25).

İane-i Musabin Komisyonu, toplanan ve dağıtılan yardım miktarına ilişkin 12 Eylül 1895'te hazırladığı çizelgeye göre, bastırıldığı 6.479.960 liralık biletin 6.477.770 lirasını tahsil etmiştir. Bu para, komisyona elden

1894 İstanbul depremine ilişkin Amerika'daki yardım faaliyetlerinin organize edilmesinde Osmanlı Devleti'nin Washington Büyükelçisi Alexander Mavroyeni'nin çalışmaları etkili olmuştur.

yapılan bağışlar ile yurtiçinden gönderilen bağışlardan elde edilen miktardı. Komisyona yurtdışından gönderilen iane miktarı ise, 2.954.610 lira olmuştur. Böylece yardım komisyonu 10 Temmuz 1894 - 12 Eylül 1895 tarihleri arasında toplam 9.432.380 lira yardım toplamıştır. (Özkılıç, 2011:128). Yardımda bulunan hayır sahiplerinin insani yönünün takdiri ve yardımların devam etmesi amacıyla kendilerine devlet madalyası verilmiştir. Madalyalar bağış miktarlarına göre değişen altın, gümüş olarak değişmiştir (Ürekli, F. vd, 2018:XXVII).

YARDIMLARIN DAĞITIMI

Depremi ilk anından itibaren yemek ve geçici barınma işlerini Şehremaneti (Belediye) karşılamıştır. Ancak gün geçtikçe Şehremaneti'nin bütçesine yük oluşması ile birlikte masrafların İane Komisyonundan karşılanması istenmiştir. İane Komisyonu ilk etapta evi yıkılanlara yardım edeceğini bildirmiş, ancak tespit işlemlerinin uzun süreceği anlaşılınca barınma yeri olmayanlara 1.000.000 liralık yardımın acil ihtiyaç sahiplerinden başlanarak dağıtılmasına karar vermiştir. İane Komisyonu, hasarlı evlerin hasar

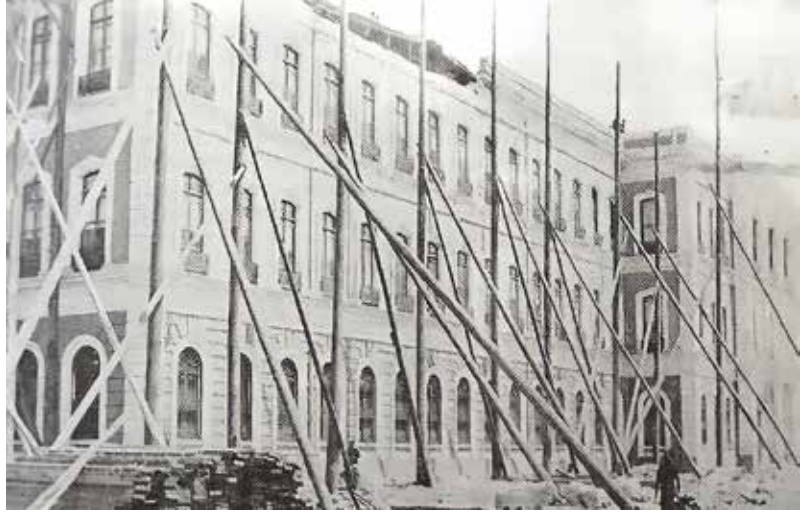
Resim 4. Deprem Bağışçalarına Verilen Devlet Madalyasının Ön ve Arka Yüzü

Türk devleti ve milleti insani yardımlar konusunda tarihinden ve kültüründen kaynaklanan güçlü bir geleneğe sahip olmuştur.

derecesine göre %40 tamir parası verilmesine karar kılınmıştır. Kış ayının yaklaşması ve mağdurlardan gelen yoğun talepler nedeniyle yardım dağıtımı hızlanarak üç ay içinde hanesi hasar görenlere toplam yardım miktarının % 65'i dağıtılmış, kirada oturup deprem nedeniyle evsiz kalanlara kira yardımı yapılmıştır (Özkılıç, 2011:129-134).

Bunların yanı sıra Sultan II. Abdülhamid cami ve mescitlerin yapım onarımı için ihtiyaç duyulan 2.750 lirayı kendi cebinden ödemiş, sadece kiliselerin ve gayrimüslimlerin ibadethanelerine yönelik yardım kampanyalarına izin vermiştir. Bunun nedeni olarak sonraki dönemlerde yapılan bazı spekülasyonların ve yabancı basında "Padişah yardım paralarıyla sadece camileri tamir ettiriyor" propagandasının önüne geçmek olduğu düşünülmektedir.

Sonuç olarak, Yardım Komisyonu topladığı 9.139.424 liranın 8.645.126'lık kısmını deprem mağdurlarına dağıtmıştır. Geri kalan tutar ise, depremzedelere dağıtılan ekmek, Şehzadebaşı Camisinin avlusuna inşa edilen baraka, yardım madalyaları ve hasarlı binaların denetimini yapan memur ve müfettişlerin masrafları için harcanmıştır. Ayrıca deprem için toplanan paranın 32.400 lirası Adana'daki yangın mağdurlarına gönderilmiştir. Böylece yardımın tamamına yakını bir yıl gibi kısa bir sürede dağıtılmıştır.

Resim 5. 1894 Depreminde Hasar Gören Daire-i Umûr-ı Askeriye'nin (Askeri İşler Dairesi) Tamirata

Bunun yanı sıra bu tarihten sonra da komisyona yardımlar gelmeye devam etmiştir. Gelen bu yardımların bir kısmı depremden etkilenen Kapalıçarşı'nın onarımı ve 1898 Balıkesir depremzedeleri için harcanmıştır (Özkılıç, 2011:135).

Türk devleti ve milleti insani yardımlar konusunda tarihinden ve kültüründen kaynaklanan güçlü bir geleneğe sahip olmuştur. Yaklaşık 130 yıl önce yaşanan deprem sonrası

gerçekleştirilen müdahale ve insani yardım çalışmalarından elde edilen tecrübeler İmparatorluğun yıkılmasıyla birlikte yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nde afetlere yönelik çalışmalarda da kullanılmıştır. Afetlere müdahale ve insani yardım faaliyetleri konusunda geçmişte edinilen tecrübeler kaybolmamakta olup modern anlayışla birlikte bu kapsamda yapılacak çalışmalara gelecekte rehberlik etmeye devam edecektir.

KAYNAKÇA

- Akyol, E.D. (2013). Sultan II. Abdülhamid Döneminde Sosyal Politika Uygulamaları. Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi
- Alkan, M. (1999). Toplumsal ve Siyasal Açından 1894 İstanbul Depremi. Toplumsal Tarih Dergisi
- Genç, M. Mazak, M. (2000). İstanbul Depremleri – Fotoğraf ve Belgelerde 1894 Depremi
- Gündoğdu, O. (2002). 1894 Depremi ve İstanbul
- İslam Ansiklopedisi. (1999). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. 19.cilt
- Karakışla, Y.S. (1999). Arşivden Bir Belge 1894 Depreminde Ölenlerin Ailelerine Yardım. Toplumsal Tarih Dergisi, Sayı 71
- Özkılıç, S. K. (2011). 1894 Depreminin İstanbul Üzerindeki Etkileri (Deprem Sonrası İmar Faaliyetleri). Doktora Tezi
- Özün, F. (1994). 10 Temmuz 1894 İstanbul Depremi Raporu
- Pamukciyan, K. (2002). İstanbul Yazıları / Ermeni Kaynaklarından Tarihe Katkılar
- Sezer, H. (1996). 1894 İstanbul Depremi Hakkında Bir Rapor Üzerine İnceleme
- Ürekli, F. (2000). 1894 İstanbul Depremi, İstanbul: Yol Kültürü
- Ürekli, F. (2007). Belgelerle 1889-1894 Afetlerinde Osmanlı- Amerikan Yardımlaşmaları